Adam Smith

Mustafa Özel Yeni Şafak Gazete Yazarı
00:00, 25/04/1999, Pazar • Yeni Şafak Haber Merkezi

Konyalı bir okurum, iktisat temrinlerine niçin devam etmediğimi sorup, Adam Smith"in iktisat düşüncesine katkısı hakkında bilgi istiyor. Ben de bu uyarı üzerine sözümü hatırlayıp Pazar yazılarına geri dönüyorum.

Smith"in 1776 yılında yayımlanan kitabı iktisat düşüncesinde gerçekten bir köşe taşı mıdır? **Kuhn"un ifadesiyle, iktisatta bir paradigma kayması karşısında mıyız? Ronald Meek bu soruya cevap ararken önce Kuhn"un paradigma tanımını yapıyor ve temel özelliklerini sıralıyor; sonra bu özelliklerin Milletlerin Zenginliği"nde olup olmadığını araştırıyor ve sonuç olarak olumlu bir cevaba yaklaşıyor**. **Paradigma, "bir uygulamacılar topluluğuna belirli bir zaman model problemler ve çözümler sağlayan, genel kabul görmüş bilimsel başarılar"dır.** Aristo"nun Fizik, Newton"ın Principia, Franklin"in Elektrik, Lavoisier"nin Kimya kitabı, mesela, "peş peşe uygulamacı nesilleri için bir araştırma alanının meşru problem ve yöntemlerini zımnen tanımlamaya yaradılar".

Bunu nasıl yapabildiler peki? "Çünkü iki temel vasıfları vardı: Kalıcı bir Bilim adamları grubunu rakip bilimsel faaliyet tarzlarından koparmada görülmemiş başarı sağladılar. Eşzamanlı olarak, her çeşit problemi, yeniden tanımlanacak uygulamacı gruplarının çözümlerine terk edecek kadar açık-uçlu idiler." Bu iki özelliğe sahip paradigmalardan "tutarlı bilimsel araştırma gelenekleri" ortaya çıktı: Batlamyus veya Kopernik astronomisi, Aristo veya Newton dinamiği, parçacıklar veya dalga optiği gibi.

Meek"e göre, Milletlerin Zenginliği bir paradigmanın çoğu özelliklerini taşımaktadır. Öncelikle, rakip bilimsel faaliyet tarzlarından bir grup bilim adamını muhakkak ki koparabildi: Kitap yayımlandıktan sonra, iki ana rakip olan Fizyokratik sistem ile Steuart"ın Inquiry"si fazla yaşamadılar. Bu şekilde celbedilen grup elbette "kalıcı" idi: Milletlerin Zenginliği"nin temel kuramsal çerçevesini makul bir genişlikte tanımlarsak, aşağı yukarı bir yüzyıl boyunca hemen hemen bütün önemli

iktisatçılar (Ricardo, baba ve oğul Mill, hatta önemli bir anlamda Marx) bu kitabın çerçevesi dâhilinde fikir geliştirdiler. Ve kitabın ortaya koyduğu sistem kesinlikle açık-uçluydu; birçok problemi çözüm için bilimin daha sonraki uygulamacılarına bırakıyordu.

Tabiat bilimlerinde bir paradigmadan diğerine geçişin önemli veçhelerinden biri "bilimsel algıdaki kayma" idi; öyle ki, "daha önce aynı kümede gruplanan nesneler şimdi artık değişik kümelerde gruplanmakta veya bunun tersi olmaktadır." Milletlerin Zenginliği"nin temel başarısı, böyle bir algı kaymasını meydana getirmiş olmasıdır. Kitaptaki gerçekten merkezî öge, yazarın toplumu yeni bir bölümlemeye tâbi tutmuş olmasıdır: Toprak sahipleri, ücretli işçiler ve kapitalistler. Her ülkenin toprak ve emeğinin topyekün yıllık mahsulü veya bu mahsulün yıllık fiyatı doğal olara üçe ayrılır: Toprağın kirası, emeğin ücreti ve sermayenin kârı ve üç değişik toplum kesiminin gelirini oluşturur: Kirayla geçinenler, ücretle geçinenler, kârla geçinenler. Bunlar her medenî toplumun üç büyük, özgün ve oluşturucu kesimleridir ve her birinin gelirinden diğerininki son kertede çıkmaktadır.

Smith"den önce Avrupa"da sosyo-ekonomik yapı öyle tanımlanıyordu ki, üçüncü kesim neredeyse yok sayılıyordu. Steuart"ın temel bölümlemesi çiftçiler ile serbest çalışanlar ("free hands") arasındaydı; Fizyokratlarınki ise toprak sahipleri, çiftçiler (üretken sınıf) ve imalat veya ticaretle uğraşanlar (kısır sınıf) arasındaydı. Sermaye sahipleri ilk defa Smith sayesinde diğer toplum kesimleriyle eşit düzeye çıkıyorlardı. İskoçyalı ahlâk hocasının gerekçesini haftaya sunalım.

(*) Ronald L. Meek: Precursors of Adam Smith, 1750-1775, London: Dent, 1973, s. viii.

Smith’in gerekçeleri

Mustafa Özel Yeni Şafak Gazete Yazarı
00:00, 02/05/1999, Pazar • Yeni Şafak Haber Merkezi

Hrıstiyan dünya ticarete büyük bir güvensizlikle yaklaştığından, modern çağın düşünürleri ticarî-endüstriyel girişimleri ahalinin gözünde meşrulaştırmak için bin dereden su getirdiler. Adam Smith, beş maddelik bir gerekçeyle kapitalist girişimin "normalliğini" kanıtlamaya çalıştı:
"Evvela şurası bilinmelidir ki, bu sınıf kendi yıllık tüketiminin değer tutarını her yıl yeni baştan üretir ve hiç değilse kendisini besleyip çalıştıran ana sermayesini devam ettirir. İkincisi zanaatçi, sanayici ve tacirlerin emeği, satılık bir malda kökleşip maddeleşir. Üçüncüsü, zanaatçi, sanayici ve tacirlerin emeği topluluğun gerçek gelirini arttırır. Dördüncüsü, faydalı emeğin üretici kudretlerindeki gelişme evvela işçinin kabiliyetindeki gelişmeye, ikinci olarak işçinin beraber çalıştığı makinanın ıslahına bağlıdır. Beşincisi, ticaret ve sanayi vasıtasiyle, her yıl muayyen bir memlekete, topraklarının verebileceğinden daha fazla geçim maddesi ithal edilebilir. Bir şehrin ahalisi, elinde çok defa kendi toprağı olmadığı halde, faaliyeti sayesinde başkalarının topraklarının işlenmemiş mahsulünden, hem işinin malzemesini, hem maişetinin kaynağını sağlayacak miktarı elde eder. İşlenmiş mahsulün az miktarı, çok miktarda işlenmemiş mahsul satın alır. Bundan ötürü, ticaret ve sanayi ile uğraşan bir memleket, işlenmiş mahsulünün ufak bir kısmı ile, başka memleketlerin işlenmemiş mahsulünün bittabiî büyük bir kısmını satın alır."*

Smith"e atfedilen önemli bir fikir de görünmeyen el nosyonunda ifadesini bulmaktadır. Röpke"nin deyişiyle, "Klasik sisteme göre sanki gizli bir kuvvet sayesinde düzen yerine geliyor, öyle bir düzen ki başka bir surette temini belki mümkün değildir. Fiyat mekanizması bu suretle ekonomik teorilerinin siklet merkezini teşkil etmeye başlıyor." Görünmeyen el, rekabetçi piyasanın otomatik denge mekanizmasıdır. Kendi haline bırakılması durumunda, ekonomi daha sıhhatli işler. Ancak, görünmeyen el ve ona bağlı olarak laissez-faire anlayışı hususunda son derece çelişkili yorumlar yapılmaktadır. Teichgraeber"e göre, 18. yüzyılın üç büyük liberal filozofunun (Hutcheson, Smith ve Hume) eserlerinde laissez-faire ibaresini

arayanlar düşkırıklığına uğrar. Hutcheson muhtemelen terimi hiç bilmiyordu. Hume ile Smith"in devrindeyse laissez-faire, laissez-passer François Quesnay"e yakıştırılan bir slogandı. Simth, ekonomik öğretilerinin hülasası için laissez-faire ibaresini değil, "doğal hürriyet sistemi" veya "serbest ithalat ve serbest ihracata dayalı liberal sistem" ibarelerini seçmişti.

Smith"in iktisadî kuramlaştırmaya önemli bir katkısı da yarım kalmış emek-değer kuramıdır. Fiyatların oluşumunu emekten hareketle açıklamaya çalışmak, bir yandan Locke"ın mülkiyet kuramını devam ettirmek anlamına geliyor; diğer yandan, emeğiyle geçinmeyen toprak sahibi sınıfın sosyal gereksizliğine işaretle "devrimci" siyasî görüşler için önemli bir kaynak vazifesini görüyordu. Ricardo, Smith"in yarım bıraktığı emek-değer kuramını, emeği de meta yerine koyarak ve sermayenin "ölü emek" olduğunu varsayarak tamamlamaya çalıştı. Sermaye ölü (cisimleşmiş) emek idiyse, üretim/mübadele sürecinde canlı emek ile ölü emek kendilerine düşen payları almakta (sırasıyla ücret ve kâr), böylece kimseye adaletsizlik yapılmış olmamaktaydı.

Kısacası, Smith"in sermaye sahipleri bakımından aristokrasi aleyhine kullanılabilecek kuramı, Ricardo"nun elinde sermayeye karşı işçileri teskin edecek bir bilimsel/ideolojik silaha dönüşüyordu. Marx"ın ve sosyalistlerin itirazları bu noktada devreye girecek ve ölü emek sahipleri (kapitalistler) ile canlı emek sahiplerinin (işçiler) tarihsel bakımdan eşit konumda olmadıklarını, birincilerin ikincileri sömürdüğünü ileri süreceklerdi.

(*) Adam Smith: Milletlerin Zenginliği, Ankara: Maarif basımevi, 1955, Cilt 3, s. 310-16.